

**Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.045
в Львівському національному університеті
імені Івана Франка
професорові Романюку А. С.**

**Відгук
офіційного опонента
на дисертацію
Дудкевича Василя Ілліча
«Євроінтеграційні практики України: політологічний вимір»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 052 – політологія
(галузь знань – 05 соціальні та поведінкові науки)**

Суспільна трансформація політичної карти Європи призвела до виникнення на ній одного із найбільш впливових політичних співтовариств – Європейського Союзу. Сьогодні об'єднана Європа перетворюється на потужну політичну структуру, основу якої, поруч з іншими чинниками, творить європейська цивілізаційна ідентичність. Впродовж останніх років держави Європи в межах ЄС переходять від переважно економічних до врівноважено-системних, багатосторонніх відносин, серед яких все виразнішою стає економіко-політична інтеграція, співпраця у сфері безпеки та боротьби з тероризмом.

На сучасному етапі українського державотворення питання ефективних стосунків між Україною та Європейським Союзом стає все більш актуальним. Основною декларованою зовнішньополітичною метою України є її інтеграція до цього об'єднання, взаємовідносини з яким передбачають цілу низку пріоритетних завдань суспільного та державного розвитку. Ці завдання стосуються, передусім, адаптації політичної системи України та українського суспільства до загальноєвропейських цінностей та стандартів у політичній, правовій, безпековій, економічній і соціальній сферах. Відтак, Україна природно інституціоналізується в Європейський політичний простір через розвиток безпекової, політичної, освітньої, економічної, наукової, екологічної, міжрегіональної та інших сфер співпраці у формі відносин асоціації.

Сьогодні Україна та Європейський Союз уклали наймасштабніший та найамбітніший для сторін (передусім, України) двосторонній документ за всю історію їх відносин – Угоду про асоціацію. Ця угода – це не договір про членство, але це договір, який відкриває перспективу для України стати складовою частиною європейського політичного, економічного і культурного простору. Перспективу членства кожна держава вирішує для себе сама. Це не те, що Європейський Союз може надати нам, а те, що Україна повинна показати, що ми дійсно є гідними членства, і нам не потрібно переступати через певні етапи.

Вплив Європейського Союзу на окремі держави Європи (у тому числі на Україну) у контексті їх бажання вступу до цієї організації на сьогодні є безпрецедентним. Мова йде про реструктуризацію інституцій та державної

Закордонний відділ
10. 01. 2012

політики, що обумовлені великою кількістю і обов'язковістю виконання правил, пов'язаних із членством. Відтак, у світлі подій у другому десятилітті ХХІ століття, зокрема після агресії Російської Федерації щодо України у 2014 р., та викликів, зумовлених пандемією коронавірусу, глибинні інтеграційні процеси у Європейському Союзі та прагнення України долучитися до них, спонукають нашу державу та її керівництво цілеспрямовано працювати у сфері реформування її конституційного та іншого законодавства, створення адміністративних і судових установ, уповноважених працювати з правом європейських інтеграційних організацій. Реформування потребують й інші сфери суспільно-політичного життя, успішний поступ у здійсненні якого позначатиме об'єктивну можливість України претендувати на членство у ЄС.

При аналізі становлення та розвитку відносин України та Європейського Союзу особливо актуальною стає проблема внутрішніх трансформацій українського суспільства загалом та окремих елементів політичної системи України зокрема. Йдеться про становлення та розвиток інституційних рамок відносин, що виявляються у нормативно-правовому, організаційно-інституційному та соціокультурному вимірах трансформації політичної системи України. Вивчення таких інституційних практик та їх трансформації дасть нашій державі можливість ще більше долучитися до європейського простору, стати повноцінною частиною Європи. З огляду на це, дисертація Дудкевича В. І., мета якої полягає у політологічному аналізі змісту, перспектив і гіпотетичних наслідків реалізації євроінтеграційних практик у сучасній Україні (с.18), є вкрай актуальною. Підсилює значення такого дослідження намагання автора виявити чинники взаємозалежності європейської інтеграції України з системними змінами в інституціональній надбудові держави, розвитку громадянського суспільства, формування загальної суспільно-політичної стабільності (с.18-19), а також дослідити перебіг політики євроінтеграції та реалізовані у її межах євроінтеграційні практики (с. 23).

На основі ґрунтовної джерельної бази, дисертант комплексно проаналізував історію формування європейських проєктів, концептуальні підходи до вивчення проблеми європейської інтеграції (с. 27-33). Для цього Дудкевич В. І. детально вивчив теорії федералізму та неофедералізму, функціоналізму та неофункціоналізму, комунікативізму, інституціоналізму, міжурядовості (інтергавернменталізму), ліберально-міжурядову теорію тощо (с. 34-46), а також наголосив, що існує необхідність у таких дослідженнях у вітчизняній політичній науці, в якій спостерігається недостатність комплексного дослідження окремих питань практик європейської інтеграції України, головню у кореляції наукових досліджень з проваджуваними в державі реформами, як-то реформи з децентралізації чи державного управління (с.50-61, 81). Окрім цього заслуговує на увагу авторський підхід до трактування двох поточних етапів генези наукового осмислення євроінтеграційних перспектив України (с. 65-66).

Слід виокремити міждисциплінарний характер цього дослідження, відзначивши використання автором теоретичних та методологічних підходів не тільки політології та теорії міжнародних відносин, а й історії, конфліктології, економіки, філософії та права тощо (с.21). Отож, вибір методів дослідження, а також основних положень інших наук (міждисциплінарність) дає можливість

стверджувати про комплексність напрацювань дисертанта, що дало змогу сформулювати низку теоретичних та практичних висновків, які можуть бути корисними у сучасній політичній науці.

Дисертант аналізує нормативно-правову (с.84-94, 95-105) та інституційну складові євроінтеграційних практик в Україні (с. 107-123) у ретроспективному контексті, стверджуючи про їх загальні та специфічні риси, позитивні та негативні аспекти реалізації євроінтеграційних практик на кожному етапі. Дудкевич В.І. наголошує, що початок сучасного етапу (з 2014 р.) став переломним у виборі України між євразійським і європейським векторами розвитку держави на користь останнього, де відбулось усвідомлення природності європейського шляху для України як засобу збереження національної державності у протистоянні агресивному російському впливу (с. 95). Відтак, акцентуючи на еволюції інституційного забезпечення європейської інтеграції, Дудкевич В.І. зазначає, що з поліпшенням інституційних умов реалізації євроінтеграційних практик України, а саме введенням посади профільного віце-прем'єра підвищується ефективність євроінтеграційного курсу на виконання умов для досягнення мети. Ключове положення в системі інституційного забезпечення європейської інтеграції України відграє парламент через роботу Комітету з питань європейської інтеграції та Президент України через роботу внутрішніх дорадчих та допоміжних органів (с. 124).

Варто вказати, що дисертант деталізує власне дослідження й аналізом дискусій щодо бачення ролі України державами-членами Європейського Союзу, беручи до уваги як ставлення політичних еліт держав об'єднаної Європи, так і їх населенням щодо євроінтеграційного поступу нашої держави (с. 125-141). Автор зазначає, що Європейський Союз з часів незалежності країни є найбільшим міжнародним донором України (с. 130), наголошує на ролі Литви та Польщі, які постійно акцентують на необхідності збереження політики «відкритих дверей» для нових країн-членів (с. 134-139, 144). Для дисертанта визначальними є підтримка ЄС України у сферах боротьби з корупцією, реформи децентралізації, державного управління, судової влади та верховенства права, конституції та виборчих практик тощо (с. 141).

Окрім цього доцільно відзначити намагання автора проаналізувати трьохкомпонентну структуру євроінтеграційних практик України, враховуючи, по-перше, соціально-політичний та громадський її виміри (с. 146-166), по-друге, соціально-економічний (с. 167-188), та по-третє, інформаційний та безпековий виміри (с. 190-206). Автор виділяє три ключові параметри при аналізі впливів і співвідношення євроінтеграційних практик та розвитку громадянського суспільства – політико-інституціональний, суспільно-ресурсний та індивідуально-ідентифікаційний (с. 165-166, 167). Дудкевич В.І. також наголошує на пріоритетності економічної складової, позаяк саме економічні рушії, втілені в ідеї спільного ринку та інших преференцій для держав-членів ЄС, мотивували учасників спільноти консолідувати зусилля задля укріплення позиції ЄС, його розвитку, а часом і простого збереження (с. 49).

Варто відзначити й спроби автора дослідити проблему інформаційної та безпекової складових євроінтеграційних практик України. Дисертант аналізує

ключові пріоритети та практики у оборонній сфері (с. 193-196). На основі проведеного аналізу, автор приходить до висновку, що військова агресія та гібридна війна з боку Російської Федерації оптимізували двосторонню співпрацю України та ЄС, акцентували позитивний досвід вітчизняного оборонного сектору, який може покращити безпекову складову спільного європейського простору, а це заходи із протидії незаконній міграції, контрабанді, кіберзлочинності, збройних конфліктів тощо (с. 207).

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлено великою кількістю проаналізованих здобувачем наукових праць, комплексністю авторського підходу до проблематики євроінтеграційних практик України; апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях різного рівня, а також використанням сучасних загальнонаукових методів дослідження, наукових напрацювань щодо проблематики державного будівництва у контексті європейського зовнішньополітичного курсу нашої держави; виявлення шляхів подолання викликів у цій сфері, зумовлених як внутрішньополітичними, так і зовнішньополітичними чинниками.

Отримані у роботі наукові результати сукупно розв'язують важливу проблему, що виявляється у політологічному аналізі реалізації євроінтеграційних практик в сучасній Україні. Основні результати дослідження достатньо повно викладені в опублікованих працях автора: основні положення та результати дисертації висвітлено в 11-ти публікаціях (у фахових наукових виданнях з політичних наук (у тому числі у закордонних виданнях, що включені до наукометричних баз даних), тезах та матеріалах науково-практичних конференцій за міжнародною участю). Опубліковані наукові праці дають достатнє уявлення про зміст дисертації, її структуру, теоретичні висновки, а також адекватно відображають основні положення наукової новизни та висновки дисертації.

Текст дисертації Дудкевича В. І. цілковито розкриває логіку дослідження та реалізації визначеної мети та завдань. Тема дисертації є надзвичайно актуальною, її структура є добре продуманою, матеріал викладено логічно та послідовно. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими. Зміст роботи відповідає спеціальності 052 – політологія (галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки).

Зміст анотації, яка подана українською та англійською мовами, відповідає змісту дисертації, стисло та адекватно відображає основні положення наукової новизни та висновки дисертаційного дослідження.

У дисертації не виявлено академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, що могло б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором наукового дослідження. У роботі подано кваліфіковані посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей.

Відзначаючи позитивні моменти дисертації, її значимість та ґрунтовність, водночас потрібно висловити окремі зауваження, які можуть бути вектором для поглиблення дисертантом наукових розвідок у царині комплексного політологічного аналізу євроінтеграційних практик в Україні та їх особливостей:

1. У дисертації автор обґрунтовує використання широкого спектру методів дослідження (с. 19-20, 66-70), однак не подає обґрунтування того, якого саме методологічного підходу щодо розуміння європейської інтеграції він дотримується при дослідженні євроінтеграційних практик в Україні. На нашу думку, було б доцільно наголошувати саме на неінституціональному підході, у межах якого можливий розгляд та моделювання особливої інтеграційної будови органів державної влади у сфері взаємодії України та ЄС, інших елементів політико-правової системи (тобто формальних/офіційно прийнятих і неформальних структурних рис суспільства і/або політики), аналіз практик в межах цієї будови, пошуку та систематизації інституційних та процесуальних механізмів, які ускладнюють чи полегшують ці практики, забезпечують ефективність і якість міждержавної інтеграції, реалізації принципів демократії в Україні. Також варто було б обґрунтувати застосування формально-юридичного підходу при аналізі положень ключових документів у сфері інтеграції України до ЄС.

2. У продовження першого міркування також варто більшу увагу приділити науковому доробку саме зарубіжних вчених, до прикладу, вказати на необхідність більш детального врахування положень теорії європеїзації та ключових міркувань її прихильників (Ф. Шіммульфенніг, У. Зедельмаєр, М. А. Вахудова та інші). Тут йдеться про те, що термін «європеїзація» застосовують для позначення впливу Європейського Союзу на окремі держави Європи та для позначення далекосяжного процесу, що нині відбувається в Центральній та Східній Європі після падіння комунізму та широкого задіяння міжнародних організацій в процесах економічної та політичної трансформації політичних систем цих держав. Саме вплив ЄС є найбільш очевиднішим у цьому випадку. Відтак, розглядаючи євроінтеграційні практики у рамках теорії європеїзації слід звернути увагу на вплив європейської політики та інститутів на вибір пріоритетів внутрішньополітичного розвитку держави, українські політичні інституції, політичні процеси та політичні стратегії, поглиблення європейської ідентичності на національному рівні.

3. Загалом ми трактуємо інтеграцію як триєдиний феномен, одночасно процес і стан та долучення до цього стану, які мають тенденцію замінювати роздроблені міжнародні відносини, що складаються з незалежних одиниць, новими або більш широкими об'єднаннями. Відтак, вважаємо, що у роботі бракує використання прогностичного інструментарію, який б дозволив вийти за межі наявного та передбачити майбутнє. Застосування прогностичного методу дозволило б науково обґрунтувати припущення щодо участі України в європейській міждержавній інтеграції та виробити інституціональні практики членства України та ЄС, як найімовірніші у середньостроковій перспективі. Важливо також з позиції прогнозування виробити сценарії, як наша держава реалізовуватиме свої стратегічні інтереси не лише у вимірі майбутньої, перспективної, моделі членства України у Європейському Союзі, а й у сфері внутрішньодержавного розвитку, трансформації її політико-правової системи відповідно до принципів та стандартів Європейського Союзу.

4. На наш погляд, дисертант надто апологізує європейський курс зовнішньої політики України. Погоджуємось про стратегічне значення цього вектору, однак на трансформацію політичної системи України впливають не

лише (а й, можливо, передусім) внутрішньосупільні чинники, а також сусідство України з Російською Федерацією та, відповідно, інші зовнішньополітичні вектори України. Відтак, комплексність підходу до розгляду євроінтеграційних практик в Україні вимагає розгляду цих (та інших) чинників різного характеру і змісту, в тому числі внутрішньополітичних та зовнішньополітичних, що на ці практики впливають та їх визначають.

5. У підрозділі 3.1. детально аналізується роль громадянського суспільства при реалізації євроінтеграційних практик в Україні, однак у самому визначенні «євроінтеграційних практик» як функціональної складової політики євроінтеграції, організованої згідно з конкретним планом роботи державної влади щодо впровадження європейських стандартів в усі сфери суспільного життя через процес створення нормативно-правової бази інтеграції, формування відповідних структур реалізації політико-правових рішень з метою набуття членства в ЄС (с. 20-21) не згадується про суспільний, громадський вимір таких практик, водночас далі по тексті вказується, що членство в Європейському Союзі – це позиція громадян, оформлена політичним рішенням, а не навпаки (с. 66). Відтак, при формуванні понятійно-категоріального апарату дослідження варто враховувати не лише інституційний та формально-юридичний підходи до розуміння політики і політичної системи, європейської інтеграції, а охоплювати й соціокультурний вимір відносин України та ЄС, враховуючи орієнтації людей, а в цьому випадку ставлення українців до євроінтеграції, формування європейської ідентичності широких мас суспільства тощо.

6. Дисертант наголошує на використанні компаративістського методу у дослідженні практик євроінтеграції в Україні (с. 60, 71-72). Однак, на нашу думку, робота лише б виграла від унаочнення такого порівняння у додатках, взявши до уваги, наприклад, досвід державного будівництва, євроінтеграційні практики у Центрально та Східноєвропейських державах (Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Болгарії та Румунії). Застосовуючи цей метод, можна виявити не лише загальні риси відносин ЄС з іншими державами в умовах інтеграції, а й простежити феноменологію таких практик у кожній державі, зокрема, і в Україні.

7. Загальновідомо, що ризики у сфері економіки і безпеки, та посилення євроскептицизму вважаються традиційними для функціонування ЄС. Відтак, у роботі детального прояснення потребує у історичному зрізі кореляція проявів посилення/зменшення євроскептичних настроїв із застосування тих чи тих євроінтеграційних практик в Україні.

8. У підрозділі 3.3. аналізується безпековий вимір євроінтеграційних практик України. Сьогодні однією з найобговорюваніших тем у ЄС є розробка та реалізація «Стратегічного компасу». Цей документ представляє «спільне стратегічне бачення» політики ЄС у сфері безпеки та оборони на наступні 5-10 років. У світлі підготовки такого документу та складності узгодження вироблення безпекових пріоритетів окремих держав-членів ЄС яким дисертант бачить місце України на безпековій карті Європи, враховуючи його твердження, що потенціал і можливості України виступають своєрідним щитом у забезпеченні стабільності у регіоні і континенті в цілому (с. 209).

9. Робота не позбавлена мовних і стилістичних огріхів, зустрічаються стилістично невдалі конструкції та словосполучення (як-от «статус асоційованого члена»), подекуди трапляються неточності (наприклад, 28 держав-членів ЄС (с. 26).

Попри те, наведені зауваження стосуються головно дискусійних аспектів праці та не впливають на зміст дисертації, не применшують її наукової та практичної цінності, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем. Робота виконана на належному теоретичному та емпіричному рівнях, є цілісною та завершеною. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Загалом, здійснений аналіз рукопису дисертації Дудкевича В. І. на тему «Євроінтеграційні практики України: політологічний вимір» дає змогу зробити висновок про те, що робота виконана на належному теоретичному і методологічному рівнях, її основні положення апробовано у належній кількості наукових публікацій і наукових конференцій, є працею, у якій представлено нові науково обґрунтовані результати. Дисертація є оригінальним і завершеним дослідженням, відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167), а її автор, Дудкевич Василь Ілліч, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 – політологія.

Офіційний опонент:

доцент, кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Л. О. Дорош

Підпис Дорош Л. О. підтверджую:
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський